

בבא קמא סוגיה ו (דף ג ע"א - ע"ב): אבנו, סכיננו ומשאו

"וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֵּר וְלֹא יִכְסֹנוּ וְנִפְלַ שְׁמָה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר: בְּעַל הַבּוֹר יִשְׁלַם כֶּסֶף יָשִׁיב לְבַעְלֵיו וְהָיָה לוֹ" (שמות כא, לג-לד).

בגמרא למדו מפסוקי התורה שהבור עליו דברה התורה הוא דווקא בור של הפקר, כלומר בור שבן אדם חפר ברשות הרבים (שם אין לו בעלות). הכוונה היא למשל שהוא חפר ברשות הרבים כדי לקחת חול, ולא התכוון לעשות מכשול אך השאיר בכך בור ברשות הרבים. החידוש בבור הוא שלמרות ש"המזיק" אינו בבעלות האיש שעשה אותו, הוא בכל זאת מתחייב על נזקיו כמו שאר המזיקים שהם ממונו (כגון שור). בסוגייתנו הגמרא שואלת מה יהיה הדין של בור שהוא ממונו, כמו אבנו או סכיננו או משאו שהניחם בראש גגו (כלומר במקום שמותר להניח חפצים) והם נפלו ברוח מצויה לרשות הרבים ושם נהיו לבור.

א. על פי רב וגם על פי שמואל בסוגייתנו, פשוט הוא שפסוקי התורה מדברים על בור שהוא הפקר. נעניין במשנה סוף מט ע"ב ובסוגיה שם:

משנה: החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים או ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד, ברשות היחיד ופתחו לרשות היחיד אחר, חייב.
גמרא: תנו רבנן החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים (ברשות הרבים ופתחו לרשות היחיד) חייב וזהו בור האמור בתורה דברי ר' ישמעאל. רבי עקיבא אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה. אמר רבה בבור ברשות הרבים כוליה עלמא לא פליגי דמיחייב, מאי טעמא? אמר קרא "כי יפתח וכי יכרה" - אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו לא נחלקו....

1) איך יודעים שאכן צ"פ התורה חייבים צ"ל בור שהוא הפקר?

ב. על פי זה קשה לכאורה מהפסוק "בעל הבור ישלם, כסף ישיב לבעליו"? שהרי משמע שמדובר בבור שיש לו בעלים! נעניין בתחילת דף נ ע"א ושם ברש"י ד"ה "לתשלומין":

תנו רבנן החופר בור ברשות היחיד ופתחו לרשות הרבים, חייב, וזהו בור האמור בתורה דברי ר' ישמעאל. רבי עקיבא אומר הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו זהו בור האמור בתורה. אמר רבה בבור ברשות הרבים כוליה עלמא לא פליגי דמיחייב, מאי טעמא? אמר קרא "כי יפתח וכי יכרה" אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן! אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו (כלומר על הפעולה ולא על הבעלות, דהיינו מדובר בבור שהוא הפקר). ולא נחלקו אלא בבור ברשותו: ר"ע סבר בור ברשותו נמי חייב, דכתיב "בעל הבור" - בבור דאית ליה בעלים קאמר רחמנא, ור' ישמעאל סבר בעל התקלה (כלומר הפסוק לא מדבר על בעלות קניינית אלא על אחריות על מעשה כריית הבור). אלא מאי זהו בור האמור בתורה דקאמר ר"ע זהו בור שפתח בו הכתוב תחלה לתשלומין. ורב יוסף אמר בבור

ברשות היחיד כולי עלמא לא פליגי דמחייב, מאי טעמא "בעל הבור" אמר רחמנא - בבור דאית ליה בעלים עסקין. כי פליגי בבור ברשות הרבים: רבי ישמעאל סבר בור ברשות הרבים נמי חייב, דכתיב "כי יפתח וכי יכרה" אם על פתיחה חייב על כרייה לא כ"ש אלא שעל עסקי פתיחה ועל עסקי כרייה באה לו...

רש"י

לתשלומין - בור דאית ליה בעלים נאמר אצל תשלומין כדכתיב "בעל הבור ישלם", ובור שות הרבים נאמר אצל הניזקין כדכתיב "כי יפתח איש וכי יכרה ונפל שמה וגו'", והכי קאמר ר"ע אמאי פטרת בבור ברשותו והלא זהו בור האמור בתורה אצל תשלומין.

2) קודם דייקנו שהבור הכתוב בתורה הוא בור של הפקר. איך לפי רבי עקיבא, שסובר שבכסוק מדובר בבור של הצליט, הצניין מתיישב?

ג. נעיין עתה ברמב"ם פ"ב מהלכות נזקי ממון הלכה ב:

אחד החופר בור ברשות הרבים, או החופר ברשותו ופתח לרשות הרבים או פתח לרשות חברו או שחפר ופתח ברשותו והפקיר רשותו ולא הפקיר בורו, הרי זה חייב בנזקיו. אבל אם הפקיר רשותו ובורו או שהפקיר בורו שברשותו או הקדישו, הרי זה פטור, שנאמר: בעל הבור ישלם מי שיש לו בעלים וזה הפקר ובתחלה ברשות חפר מפני שחפר ברשותו.

3) מהו "בור של הצליט" שהייתה התורה על נזקיו? האם מדובר בהצלות של הבור?

ד. בנוסף לדיון אם בור חייב להיות הפקר או יכול להיות בבעלותו של אדם, הגמרא דנה על בור שנעשה על ידי חפציו של אדם. נעיין בתחילת דף ו' ע"א ושם ברש"י ד"ה "היינו בור".

בבא קמא ו' ע"א

לאתווי ליחכה נירו וסכסכה אבניו: הצד השוה שבהן: לאתווי מאי אמר אבוי לאתווי אבנו סכיננו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו היכי דמי אי בהדי דקא אזלי קא מזקי היינו אש מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו וממונדך ושמירתו עליך הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונדך ושמירתו עליך ואלא בתר דנייחי אי דאפקרינהו בין לרב בין לשמואל היינו בור מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונדך ושמירתן עליך הני נמי תחילת עשייתן לנזק וממונדך ושמירתן עליך אלא דלא אפקרינהו לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור

לעולם דאפקרינהו ולא דמו לבור מה לבור שכן אין כח אחר מעורב בו תאמר בהני שכח אחר מעורב בהן אש תוכיח מה לאש שכן דרכו לילך ולהזיק בור תוכיח וחזר הדין.

רש"י שם

היינו בור - דתרוייהו אמרי כל תקלה שהפקיר נפקא לן מבור דחייב דכי היכי דחויבא דבור הוא ברה"ר דהוי הפקר כדאמרינן בפי שור שנגח את הפרה (לקמן דף מט) שעל עסקי כרייה ופתיחה באה לו אף כל תקלתו שהפקיר חייב דהא נמי תחילת עשייתן לנזק דהוה ליה לאסוקי אדעתיה דסופו ליפול ברוח מצויה.

4) מניין לאמדו שלא חפץ יכול להיות בור?

ה. עכשיו נראה את דברי המאירי כח ע"ב ד"ה "כבר ביארנו שכל תקלה וכו'":

כבר ביארנו שכל תקלה ברשות הרבים בור הוא בין הפקירה בין לא הפקירה ואם נעשה הבור שלא באונס חייב, הן שהניחה לשם הן שהניחה במקום שבפשיעתו באה לשם, כגון שהניח אבנו וסכיננו ברשות הרבים והזיקו או שהניחן בראש הגג ונפלו ברוח מצויה והזיקו. אבל בור שנעשה באונס אינו בור אלא אם כן מתכוין לזכות בו אחר שנעשה ושהיה יכול לסלקו, וכל שלא נתברר לנו אם מתכוין לזכות בו אם לאו, הולכין בו אחר אמדן הדעת לפי ענין הדבר.

5) מה סיבת החיוב של בור הפקירה?

ו. רב ושמואל נחלקו מניין לומדים על חיוב בור שהוא ממונו בבבא קמא ג ע"ב:

... ואי דלא אפקרינהו אי לשמואל דאמר כולם מבורו למדנו היינו בור, ואי לרב דאמר כולם משורו למדנו היינו שור, מאי שנא בור שכן תחילת עשייתו לנזק וממונדך ושמירתו עליך הני נמי תחילת עשייתן לנזק וממונדך ושמירתן עליך...

6) מניין שאם לאמדו בור הפקירה, ומניין רב לאמדו?

ז. כדי להבין איך רב למד בור שלא הפקירו, נעיין בדברי התוספות ג ע"ב ד"ה "משורו".

משורו למדנו - היינו קרן דשן ורגל פטורין ברשות הרבים... ואם תאמר היכי גמר משור? מה לשור שכן בעל חי וכוונתו להזיק! ומפרש רשב"ם דאתי מבור ושור מ"מה הצד" (הכוונה מבניין אב משני כתובים משור ומבור)...

7) מה מתכוון רב כאשר אומר *אם הפקירה איננו בור*

אם אור?

ח. התוספות (שם בהמשך) מקשים קושיה חזקה המבוססת על הדין על פיו בור משלם על שור שנפל וניזוק בתוכו, ופתור על כלים שניזוקו בתוכו (מדרשת "ונפל שם שור – שור ולא כלים"):

אבל קשה כיון דמבור נמי יליף, לפטור בהו כלים כבור! ולקמן בהמניח (דף כח.) מחייב בהו רב כלים גבי נשבר כדו.

8) מה מקשים התוספות על ההסבר שלהם בסיטת רב?

ט. כדי לתרץ זאת, נעיין בדברי הפני יהושע על תוספות "משורו":

בתוספות בד"ה משורו למדנו היינו קרן דשן ורגל פטירי ברשות הרבים עכ"ל. אין להקשות דלפי מסקנת התוספות דאתיא משור ובור ועל כורחך גם כן לא סבירא ליה לתוספות דאחר הלימוד במה הצד חוזרת למקומה לכל דיני שור, דא"כ לא הוי מקשי מידי דלפטרו בה כלים. א"ו דלא ס"ל דחוזרת למקומה א"כ תקשי דאמאי לא מפרשי דאתיא משן ורגל ובור והא דמחייבי בר"ה היינו דומיא דבור. אלא דלא קשיא מידי כיון דלרב דאמר משורו למדנו הוי תולדת השור, לא שייך להחמיר בתולדה מן האב ומשום הכי מפרשים התוס' דאתיא מקרן ומבור, אלא שתוס' הקשו בסוף הדיבור שניתן לה קולת הבור לפטור בה כלים, וזה שייך שפיר להקל בתולדה יותר מאב וזה הוי "לאו כיוצא בהן". אבל לפי מה שאמרנו גם כן לא קשה מידי, דחיוב כלים הוא לפי שחוזרת למקומה לדיני שור ודו"ק.

9) למה לרב בור שבצלותו חייב בכלים למרות שהוא נלמד אט

מבור ראי'.
מבור ראי'.

כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ... זוכה לבינה כיששכר, דכתיב: "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל"

תשובות

- 1) מן הדרשה "כי יפתח וכי יכרה וכו'" לומדים שמדובר על הפעולה, ולכן משמע שהבעלות אינה תנאי להיות אחראי על נזקי בור.
- 2) בור שיש לו בעלים כתוב גם כן בתורה, בתשלומים ("בעל הבור ישלם").
- 3) "בור שיש לו בעלים" מדובר בבור שברשותו אך פתחו ברה"ר או ברשות אחר, או הפקיר רשותו ולא הפקיר בורו. אבל בור שהוא לגמרי בבעלותו, פטור עליו.
- 4) מסברה, כל חפץ שמהוה מכשול כמו בור נקרא בור.
- 5) כי הוא מכשול, וכל מכשול, אף אם לא הפקירו, הוא בור, אם הדבר לא נעשה באונס.
- 6) שמואל סובר שלמדו זאת מבור של הפסוק, רב למד משור.
- 7) הכוונה שבור שלא הפקירו איננו הדין הפשוט של בור של התורה, אלא הוא נלמד משור ובור בבניין אב משני כתובים.
- 8) משמע שבור שלא הפקירו חייב גם על כלים, והרי אם הוא נלמד מבור, הוא צריך להיות פטור בכלים כמו בור של התורה!
- 9) לפי הפני יהושע חוזר הדין לשור כאשר לומדים משור ומבור, ולכן לעניין כלים חוזר הדין להיות כשור וחייבים עליהם.